

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Василь Шусть

*кандидат педагогічних наук, дистанційної освітицент
науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-0094-1121>
schust@i.ua*

ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглянуто основні види діяльності викладача в системі дистанційного навчання. Автори акцентують увагу на методичній, організаційно-управлінській, психолого-педагогічній, викладацькій та дослідницькій діяльності. Особливий акцент зроблено на ролі інформаційно-комунікаційних технологій та на специфіці взаємодії зі студентами в онлайн середовищі. Описано вимоги до кваліфікації викладача та необхідність уніфікації підходів до його підготовки. Зроблено висновок, що викладач виконує ключову роль у забезпеченні якості дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, методична діяльність, викладач, кваліфікація, інформаційно-комунікаційні технології, освітні ресурси.

Annotation. The article examines the main types of activity of a teacher in the distance learning system. The authors emphasize methodical, organizational-management, psychological-pedagogical, teaching and research activities. Special emphasis is placed on the role of information and communication technologies and on the specifics of interaction with students in the online environment. The requirements for the teacher's qualification and the need to unify approaches to his training are described. It was concluded that the teacher plays a key role in ensuring the quality of distance learning.

Keywords: distance learning, methodical activity, teacher, qualification, information and communication technologies, educational resources.

Ключова конкурентна перевага розвинутої держави пов'язана з розвитком людського капіталу, що значною мірою залежить від якості освіти. Це є основою економічного прогресу країни в середньо- та довготерміновій перспективі. Нині освіта – це визначальний інструмент формування творчої особистості, готової жити в мультикультурному середовищі, приймати важливі рішення за умов свободи вибору та вести діалог як усвідомлену форму взаємодії та змагання.

З впровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освіті постає питання підготовки викладачів для дистанційного навчання. Від його вирішення залежить не лише ефективність освіти, а й досягнення належного рівня особистісного розвитку. Сучасний педагог повинен вміти застосовувати інформаційні та комунікаційні технології у своїй фаховій діяльності.

В освітньому сегменті Інтернету зростає число мережевих педагогічних спільнот, що свідчить про підвищення інтересу викладачів до онлайн-комунікації та віддаленого викладання. Професійні освітні групи у Facebook, об'єднання вчителів, ITN, KM-wiki, Openklass, спільнота освітніх блогерів, Ліга освіти, регіональні Wiki тощо – це лише частина платформ, де педагоги обговорюють проблеми, діляться методичними матеріалами, підвищують кваліфікацію, беруть участь у різноманітних змаганнях (в тому числі зі студентами). Окрім професійних спільнот, мережа пропонує численні освітні ресурси для викладачів – тематичні сайти, дистанційні уроки, електронні підручники, відкриті каталоги навчальних матеріалів. Також Інтернет наповнений комунікаційними сервісами, зручними для навчального процесу – форуми, електронна пошта, вікі, блоги, Delicious, Skype (та інші програми для відеоконференцій), розсилки тощо.

Застосування освітніх онлайн-ресурсів у дистанційному навчанні вимагає від викладача вирішення нових професійних завдань та освоєння нових видів діяльності, пов'язаних з вивченням мережевого контенту з предмету, комунікаційних інструментів та методики їх використання в освітньому процесі.

Дослідженням видів діяльності викладачів, які працюють у системі дистанційного навчання, займалося багато науковців ^{1, 2, 3}.

¹ Муковіз, О. П. (2014). Підготовка викладача до організації дистанційного навчання в системі неперервної освіти вчителів початкової школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, (6), 26–30.

² Петрук, В. (2012). Динаміка розвитку дистанційної освіти в межах її соціально-філософського значення. *Освіта і управління*, (2-3), 14–19.

³ Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). Дистанційне навчання з використанням системи Moodle: Посібник для вчителів. Херсон: Айлант. <http://ksuonline.ksu.ks.ua>

У дослідженні Brennan J. виділено ключові технології, що застосовуються тьютором у системі відкритої дистанційної освіти (ТДВ) МІМ "ЛІНК": педагогічні, інформаційно-комунікаційні та мережеві. Особливість освітньої програми МІМ "ЛІНК", розробленої спільно з Британським Відкритим університетом, полягає в тому, що джерелом інформації є не викладач, а навчальні матеріали, які студент опановує самостійно. Роль тьютора трактується як поєднання чотирьох професій: викладача, коуча, тренера та управлінського консультанта ⁴. "Мережа" тут означає не Інтернет, а мережу регіональних центрів у понад 80 містах України та ближнього зарубіжжя. Отже, модель діяльності тьютора, його компетентності, система атестації та підготовки тьюторів мають практичне значення для системи ТДВ у МІМ "ЛІНК" та сфери бізнес-освіти дорослих.

Дослідження Lazar I. та Faciu E. ⁵ визначає групи видів діяльності "викладача дистанційної освіти в Інтернеті", які також актуальні для очного викладача:

1. Діяльність, що відповідає цивілізаційним та загальнокультурним нормам фахівця.
2. Діяльність, пов'язана з вирішенням моральних та світоглядних завдань, культурною, національною, релігійною та особистісною ідентифікацією.
3. Діяльність, зумовлена вимогами професії та спеціальності.

Праці Осадчої К.П. та Осадчого В.В. ⁶ розкривають основні функціональні компоненти педагогічної діяльності викладача в умовах дистанційної освіти. З точки зору особистісно орієнтованого, контекстного та діяльнісного підходів, вони згруповані у чотири основні функції: 1) організаторську; 2) інформаційну; 3) комунікативну; 4) розвиваючу. Ці функції охоплюють проектування навчального процесу, супровід і розвиток студентів, управління, контроль і діагностику, інформаційно-змістовну роботу, мотивацію, організацію діяльності, консультування, комунікацію та рефлексію.

Цілком слушно Смирнова-Трибульська Є. М. ⁷ виділяє три групи умов успішної діяльності тьютора:

1. Педагогічні - врахування психолого-педагогічних принципів дистанційної освіти, використання різноманітних педагогічних

⁴ Brennan, J. (2014). *Study on innovation in higher education: Final report*. European Commission Directorate for Education and Training. Luxembourg: Publications Office of the European Union

⁵ Lazar, I., & Faciu, E. (2019). Project based learning as teaching approach for master students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 113–135

⁶ Осадча, К. П., & Осадчий, В. В. (2014). Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького

⁷ Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності вчителя. Херсон: Айлант.

прийомів, забезпечення інтерактивності.

2. Організаційно-комунікативні - знання психології спілкування, правил етикету, способів мотивації студентів, вибір відповідного стилю керівництва та спілкування.

3. Технічні - забезпечення доступу до комп'ютерних засобів зв'язку, "комп'ютерна грамотність" учасників.

Дослідники Bilotserkovet M. A. і Gubina O.⁸ розглядають тьютора як викладача-консультанта, що здійснює навчально-методичний супровід студентів через консультування, проведення тьюторіалів, організацію груп взаємодопомоги, надання зворотного зв'язку, підтримку комунікації.

Кухаренко В. М.⁹ вважає, що тьютор повинен вміти будувати освітній процес на основі ІКТ, проводити інтерактивні заняття, організовувати експертизу освітніх ресурсів, задовольняти потреби педагогів різного характеру.

Науковець Литвинова С. Г.¹⁰ виділяє блоки якостей та умінь педагога-координатора дистанційної освіти: організаційно-педагогічні, рефлексивно-аналітичні, проєктивні, інформаційні, телеінформаційні, телекомунікаційні.

Огляд досліджень показує різноманітність підходів до опису діяльності викладача в системі дистанційного навчання. Це вказує на необхідність уніфікації формулювань для розробки єдиних кваліфікаційних вимог, що сприятиме підвищенню якості підготовки викладачів для дистанційної освіти.

При розробці організаційно-педагогічного забезпечення підготовки викладача для системи дистанційного навчання було проведено систематизацію завдань, які він вирішує, та визначено його види діяльності. На основі цього аналізу було сформульовано кваліфікаційні вимоги до викладача дистанційної освіти. Цей підхід дозволяє:

1. Створити цілісну картину професійних обов'язків викладача дистанційної освіти.
2. Визначити ключові компетенції, необхідні для ефективної роботи в онлайн-середовищі.
3. Виявити специфічні аспекти дистанційного навчання, які

⁸ Bilotserkovet, M. A., & Gubina, O. (2019). Target language teaching by means of e-learning: A case study. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 17–29.

⁹ Кухаренко, В. М. (2022). Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em3>

¹⁰ Литвинова, С. Г. (2010). Online навчальне середовище вчителя-предметника загальноосвітнього навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (5), 19. <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>

відрізняють його від традиційного очного формату.

4. Розробити структуровану модель діяльності викладача, яка може бути використана для подальшого вдосконалення системи підготовки кадрів.

5. Встановити критерії оцінки ефективності роботи викладача в системі дистанційного навчання.

6. Визначити напрямки професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів дистанційної освіти.

Така систематизація завдань та видів діяльності є важливим етапом у створенні комплексної системи підготовки викладачів для роботи в дистанційному форматі. Вона дозволяє розробити більш точні та релевантні кваліфікаційні вимоги, які відображають реальні потреби та виклики сучасної дистанційної освіти.

Розглянемо кожен вид завдань детальніше:

1. Методичні завдання:

- фокусуються на розробці та адаптації навчального контенту для онлайн-середовища;

- підкреслюють важливість чіткого формулювання цілей та вибору відповідних засобів навчання;

- акцентують увагу на необхідності інноваційних педагогічних підходів в дистанційному форматі.

2. Організаційні завдання:

- охоплюють широкий спектр взаємодій: зі студентами, колегами, партнерами та батьками;

- включають позанавчальну діяльність, що важливо для повноцінного освітнього досвіду;

- враховують адміністративні аспекти та потенційну комерційну складову дистанційної освіти.

3. Психолого-педагогічні завдання:

- підкреслюють важливість психологічної підтримки та виховання студентів в онлайн-середовищі.

- вказують на необхідність адаптації виховних методів до умов дистанційного навчання.

4. Проблеми викладання предмета:

- акцентують увагу на специфіці проведення занять в онлайн та офлайн режимах.

- підкреслюють важливість ефективної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу.

5. Проблеми особистісного зростання:

- наголошують на необхідності постійного професійного розвитку викладача.

- заохочують участь у віртуальних педагогічних спільнотах та науково-дослідній роботі.

Ця систематизація надає комплексний огляд діяльності викладача в системі дистанційної освіти, охоплюючи як педагогічні, так і організаційні аспекти. Вона може служити основою для розробки програм підготовки та підвищення кваліфікації викладачів, а також для оцінки їхньої ефективності в онлайн-середовищі.

Отже, підсумуємо важливі аспекти дистанційної освіти:

1. Інтегрованість: дистанційне навчання не є ізольованою системою, а невід'ємною частиною безперервної освіти. Це підкреслює необхідність узгодження дистанційних програм з іншими форматами навчання.

2. Єдність цілей і змісту: дистанційна освіта має ті ж цілі та зміст, що й традиційне навчання. Це забезпечує послідовність та якість освіти незалежно від формату.

3. Специфіка форм і методів: Хоча цілі та зміст співпадають, способи подачі матеріалу та взаємодії учасників відрізняються. Це вимагає адаптації педагогічних підходів до онлайн-середовища.

4. Реалізація дидактичних принципів: у дистанційній освіті традиційні принципи навчання реалізуються через специфічні методи та можливості Інтернету.

5. Системний підхід: дистанційне навчання розглядається як єдина система, що включає етап проектування (розробка компонентів) та етап їх реалізації в онлайн-середовищі.

6. Наступність: важливо забезпечити зв'язок між різними ланками освіти в рамках дистанційного формату.

7. Технологічна адаптація: використання можливостей інформаційного середовища Інтернету для досягнення освітніх цілей.

8. Комплексне проектування: необхідність розробки всіх компонентів системи - від цілей до методів оцінювання - з урахуванням специфіки онлайн-навчання.

Це розуміння дистанційної освіти як складової частини загальної системи освіти, але з власними особливостями реалізації, є ключовим для ефективного впровадження та розвитку дистанційних освітніх програм.

Діяльність викладача в дистанційному навчанні можна розділити на два етапи: організацію навчання та реалізацію курсу. Перший етап включає вирішення методичних та організаційних питань, другий - комунікативних та технічних. Саморозвиток викладача важливий протягом обох етапів.

Традиційно, в українській освітній практиці при появі нових

видів діяльності, спочатку вводилася нова посада, розроблялися програми підготовки та вимоги до фахівців. Однак, дистанційне викладання розвивалося інакше. З кінця 90-х років вчителі та викладачі почали експериментувати з дистанційними уроками, використовуючи обмежений інструментарій (чат, форум, e-mail). Навчання відбувалося шляхом самоосвіти, пізніше - через освоєння конкретного програмного забезпечення.

Ця ситуація створила проблеми з визначенням прав та обов'язків дистанційних викладачів, унормованості їхньої роботи. Виникла потреба "узаконити" дистанційне викладання та розробити кваліфікаційні вимоги. Відсутність єдиних стандартів призвела до різноманітності підходів у підготовці викладачів: одні заклади зосереджуються на технічних навичках, інші - на комунікації в Інтернеті, треті - на методиці дистанційного викладання.

Отже, на основі аналізу завдань викладача, виділимо такі види діяльності в системі дистанційного навчання:

1. Методична: розробка програм, структури курсів, навчальних матеріалів.
2. Організаційно-управлінська: ведення документації, консультування, реєстрація студентів у LMS.
3. Психолого-педагогічна: регулювання навчальної діяльності, дотримання мережевого етикету.
4. Викладацька: проведення занять, оцінювання.
5. Дослідницька: вивчення результатів навчання, участь у конференціях, публікації.

Наше дослідження виявило широкий спектр діяльності викладача, частину якої можна делегувати іншим структурам навчального закладу. Це створює потребу в розподілі функцій між учасниками освітнього процесу, залишаючи за викладачем основне завдання - дистанційне викладання предмета.

Список посилань

- Кухаренко, В. М. (2022). Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em3>.
- Литвинова, С. Г. (2010). Online навчальне середовище вчителя-предметника загальноосвітнього навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (5), 19. <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
- Муковіз, О. П. (2014). Підготовка викладача до організації дистанційного навчання в системі неперервної освіти вчителів початкової школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, (6), 26–30.

- Осадча, К. П., & Осадчий, В. В. (2014). Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького.
- Петрук, В. (2012). Динаміка розвитку дистанційної освіти в межах її соціально-філософського значення. *Освіта і управління*, (2-3), 14–19.
- Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). Дистанційне навчання з використанням системи Moodle: Посібник для вчителів. Херсон: Айлант. <http://ksuonline.ksu.ks.ua>.
- Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності вчителя. Херсон: Айлант.
- Bilotserkovet, M. A., & Gubina, O. (2019). Target language teaching by means of e-learning: A case study. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 17–29.
- Brennan, J. (2014). *Study on innovation in higher education: Final report*. European Commission Directorate for Education and Training. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Lazar, I., & Faciu, E. (2019). Project based learning as teaching approach for master students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 113–135.